

tického učenia o rastúcej úlohe subjektívneho faktora, ktorá vo filozofii maoizmu vyústila do subjektivismu a voluntarizmu, do fetišizácie subjektívnej stránky ľudskej činnosti, odhaľuje autor poslednej kapitoly.

Pri celkovom hodnotení monografie treba vyzdvihnúť predovšetkým aktuálnosť v nej riešených problémov,

ich významnosť pre rozpracúvanie vedeckých základov riadenia spoločenských procesov. Príspevky jednotlivých autorov sa vyznačujú vecnosťou analýzy, spájajúcich filozoficko-teoretický prístup s konkrétnym sociologickým materiálom.

Raisa Kopsová

OTÁZKY VŠESTRANNÉHO ROZVOJA OSOBNOSTI STĀLE AKTUĀLNE

LAZORENKO, E. V.: Vsestoronneje razvitije ličnosti. Issledovannije problemy v teorii naučnogo komunizma. Kiev 1980, 173 s.

Problematika osobnosti, otázky jej všestranného a harmonického rozvoja patria v marxisticko-leninskej filozofii medzi centrálné. Tým, že marxizmus ako veda vytvoril ucelený systém názorov vysvetľujúcich a zdôvodňujúcich sociálny život spoločnosti, položil v podstate vedecké základy i pre vysvetlenie, zdôvodnenie a určenie základných smerov rozvoja ľudskej osobnosti. Treba však pripomenúť, že z troch súčastí marxizmu-leninizmu najmenej pozornosti venuje otázkam rozvoja osobnosti vedecký komunizmus. Možno práve toto viedlo sovietskeho filozofa E. V. Lazorenka k napísaniu monografickej práce, ktorá analyzuje metodologické aspekty všestranného rozvoja osobnosti, odhaľuje predpoklady, začiatky, etapy tohto procesu, metódy a princípy jeho výskumu v teórii vedeckého komunizmu.

V štyroch kapitolách knihy sa autor zamýšľa nad problematikou všestranného rozvoja osobnosti ako predmetom výskumu vedeckého komunizmu, nad konkrétnou historickou podmienenosťou tohto rozvoja, nad presným špecifikovaním tohto pojmu, ako aj nad otázkami formovania všestranne rozvinutej osobnosti ako programového cieľa výstavby komunistickej spoločnosti. V súvislosti s týmito základ-

nými myšlienkami knihy Lazorenko hlbšie a podrobnejšie analyzuje otázky všeobecnej, sociálno-politickej charakteristiky osobnosti, metódy, princípy i kategoriálny aparát pri skúmaní tohto problému, otázku jeho genézy, vzťah kolektívneho a individuálneho, socialistický spôsob života, a to všetko z hľadiska základných princípov a ideí vedeckého komunizmu.

Možno spolu s autorom konštatovať, že v súčasnosti sú poznatky o človeku veľmi široké a mnohostranné, zahrňujúce nespočetné množstvo faktov a údajov, ktoré sa rokmi hromadili, do podoby rôznych názorov, teórií, koncepcií. Súčasná roztrieštenosť týchto poznatkov signalizuje, že ucelený obraz o človeku je možné získať len integráciou všetkých tých vied, pre ktoré je predmetom záujmu človek. Preto autor hneď v úvodnej štúdii toľko zdôrazňuje oprávnený metodologický princíp komplexného prístupu ku skúmaniu ľudskej osobnosti za predpokladu integrácie a diferenciacie získaných poznatkov, čo by pozitívne viedlo k vybudovaniu všeobecnej teórie osobnosti. Autor upresňuje: „nejde o zlúčenie vied v zmysle stierania rozdielov medzi nimi, ani o aritmetické zjednotenie, pri ktorom sa nerešpektujú ich kvalitatívne zvláštnosti. Veda

o človeku... všeobecná teória o človeku podľa všetkého predstavuje ucelený vedecký organizmus, ktorý prijíma podľa možnosti v jednote všetky metódy a princípy tak spoločenských, ako aj prírodných vied skúmajúcich ľudskú osobnosť.“ (s. 15) Základom vytvorenia takejto všeobecnej vedy o človeku je dialektický a historický materializmus ako vedecká teória i metodológia poznania. V súvislosti s formovaním takejto novej vedy upozorňuje autor na nevyhnutnosť urobiť poriadok v jej kategoriálno-pojmovom aparáte, ktorý trpí v súčasnosti značnou vágnosťou a neujasnenosťou. Lazorenko zdôvodňuje túto potrebu aj tým, že aktívny záujem vedy o svoje pojmy svedčí o vnútorných potrebách jej rozvoja a súčasne je významným ukazovateľom jej zrelosti. Okrem toho upozorňuje autor na potrebu precíznejšie analyzovať vzťah biologického a sociálneho v problematike osobnosti. „Biologické je zastúpené v človeku jeho organizmom, sociálne — mnohostrannými vzťahmi človeka v spoločnosti“, konštatuje Lazorenko. V súvislosti s touto myšlienkou rozoberá autor Marxovu šiestu tézu o Feuerbachovi, vysvetľujúcu človeka ako súhrn spoločenských vzťahov. Sovietsky filozof potom uvádza základné smery a metodologické východiská pre výskum osobností, ktoré by sa stali základom vedy o človeku. Podľa neho je potrebné:

1. Bezprostredná návaznosť koncepcie človeka, ktorú rozpracovali zkladatelia vedeckého komunizmu, s materialistickým chápaním histórie.
2. Presnejšie vymedzenie sociálnej podstaty človeka ako súhrnu spoločenských vzťahov.
3. Uznanie konkrétneho historického stavu spoločnosti ako určujúceho východiska pre rozvoj osobnosti.
4. Triedny prístup k ukázaniu

vlastností, znakov, charakteristických črt osobnosti. (s. 22)

Za mimoriadne významný považuje autor sociálno-politický aspekt skúmania osobnosti, ktorého sa zmocňuje vedecký komunizmus, opierajúci sa o metodologický a teoretický základ marxisticko-leninskej filozofie a politickej ekonómie a ktorý súčasne predstavuje systém týchto názorov uskutocňujúcich sa v komunistickej a socialistickej formácii.

Pre teóriu vedeckého komunizmu je všestranný rozvoj osobnosti špecifickým objektom výskumu, pri ktorom ide, ako o tom hovorí Lazorenko v prvej kapitole, o určenie všeobecnej sociálno-politickej charakteristiky osobnosti, o vymedzenie pojmu „všestranne rozvinutá osobnosť“ v kategoriálnom aparáte vedeckého komunizmu, o metódy a princípy tohto výskumu. V úvodných statiach tejto kapitoly pristupuje autor k zdôvodneniu riešenia tejto otázky vo vedeckom komunizme, pričom konštatuje, že pre komunistickú spoločnosť sa stáva tento problém konečným cieľom, ktorý sa realizuje s rozličným stupňom úplnosti a určitou špecifickosťou na jednotlivých úsekoch výstavby tejto spoločenskej formácie. V súvislosti s jednotlivými etapami výstavby socialistickej a komunistickej spoločnosti je potrebné objasniť obsah a vzťah pojmov „osobnosť socialistickej spoločnosti“, „socialistický typ osobnosti“ a „všestranne rozvinutá osobnosť“. Podľa Lazorenka sú tieto pojmy homogénne, to značí rovnorodé svojím stavom, svojimi vlastnosťami. Je potrebné ich analyzovať v jednote statiky a dynamiky. Ich pohyb je podmienený praxou komunistickej výstavby, vznikom nových úloh, spoločenských javov a procesov, podľa stupňa uskutočňovaných ideálov komunizmu. Pohyb týchto pojmov nevyklučuje existenciu stálych prvkov v nich samých i pri ich výsku-

me. (s. 26) Na druhej strane však nie sú tieto pojmy identické svojím obsahom, svojím kvalitatívnym naplnením. Za kvalitatívne najúplnejší, ucelený považuje autor pojem „všestranne rozvinutá osobnosť“, ktorého obsah nie je ohraničený len črtami prislúchajúcimi osobnosti už v prvej fáze komunizmu. Takáto osobnosť je charakterizovaná bohatstvom vlastností, potrieb, schopností, pričom ide predovšetkým o jej duchovné bohatstvo. Pojem „socialistický typ osobnosti“ je podľa autora reflektovaný predovšetkým v prvej fáze komunizmu, zvlášť intenzívne sa rozvíja v období budovania rozvinutého socializmu. Charakteristickými zvláštnosťami tohto typu osobnosti sú vlastnosti ako ideové presvedčenie, sloboda a zodpovednosť, priorita spoločenského záujmu, chápanie práce ako vyššieho zmyslu života, harmonický mravný rozvoj, zmysel pre kolektív, humanizmus.

Sovietsky filozof rozlišuje adjektíva „mnohostranný“ a „všestranný“. Kým mnohostrannosť predpokladá, že človek neohraničuje svoju životnú činnosť jednou zo sfér spoločenského života, ale sa aktívne podieľa na všetkých, všestrannosť je chápaná ako úplný (absolútny) prejav tvorivého talentu človeka a zahrňuje vykonávanie rozličných funkcií a ich striedanie v spoločnosti. (s. 32) Úplná analýza týchto pojmov predpokladá však rozbor ďalších prvkov, ktoré vo vzťahu k osobnosti vystupujú. Lazorenko má na mysli prvky ako spoločnosť, systém spoločenských vzťahov, sociálna činnosť osobnosti, ktorá vystupuje ako osobnostný prejav sociálnych kvalít individua. Možno súhlasiť s autorom, že za najpodstatnejší prvok kategórie „všestranne rozvinutá osobnosť“ treba považovať činnosť osobnosti, jej obsah, charakter, zvláštnosti, črty, ktorá sa uskutočňuje v procese budovania komunistického spoločnosti ako pod-

mienky a východiska k pochopeniu a určeniu takejto osobnosti. Pri analýze presného vymedzenia pojmu „všestranne rozvinutá osobnosť“ hovorí autor i o metódach a princípoch tohto výskumu.

Základnou a východiskovou metódou k zmocneniu sa problematiky všestranne rozvinutej osobnosti je univerzálna metóda poznania — materialistická dialektika. Lazorenko však uvádza i ďalšie, čiastkové metódy, pričom za optimálne považuje tieto: systémový prístup, prognóza, sociologický výskum. (s. 50—51) Z hľadiska vedeckého komunizmu a jeho princípov je pri analýze problematiky všestranne rozvinutej osobnosti dôležitý princíp stranickosti, determinizmu a historizmu. Z logiky princípu historizmu vzniká autorovi otázka konkrétne-historickej podmienenosti všestranne rozvinutej osobnosti, predovšetkým genéza tohto problému, ktorému autor venuje celú druhú kapitolu svojej monografie. Zaujímajú ho nielen otázky predpokladov a začiatkov tohto procesu, ale i etapy a tendencie jeho vývoja. Za základné kategórie, ktoré vyjadrujú genézu všestranného rozvoja osobnosti, považuje Lazorenko kategórie „predpokladu“, „začiatku“, „stanovenia“ a „rozvoja“ (s. 54) a v ich hraniciach aj skúma genézu nastolenej problematiky, tak ako sa ona rozvíjala pri prechode od kapitalizmu k socializmu, začínajúc socialistickou revolúciou a končiac vybudovaním socializmu. Z metodologického hľadiska je pozoruhodný Lazorenkov prístup k problematike všestranne rozvinutej osobnosti v podmienkach socializmu. Analýza tejto problematiky sa môže uskutočňovať na jednotlivých úrovniach výstavby socialistickej spoločnosti, pričom autor uvádza tieto úrovne: úroveň formácie, úroveň fázy, úroveň etapy a zvláštnu úroveň. Jednotlivé úrovne charakterizuje: proces všestranného rozvoja

osobnosti na úrovni formácie chápe ako imanentný komunistickej spoločnosti, úrovni fázovej zodpovedá analýza tohto procesu v podmienkach socializmu a komunizmu, etapovú úroveň je možné použiť vtedy, keď sa v rámci danej historickej fázy vydedia určité etapy (socializmus a rozvíjajúci socializmus), zvláštna úroveň sa používa vtedy, keď sa proces všestranného rozvoja osobnosti hodnotí z hľadiska konkrétnych stupňov, ktorými vývoj socialistickej spoločnosti prechádzal. Sovietsky filozof upozorňuje, že kým prvé tri úrovne sú všeobecné a záväzné pre skúmanie problematiky všestranne rozvinutej osobnosti v ktorejkoľvek socialistickej krajine, posledná úroveň sa používa vtedy, keď sa majú odhaliť špecifické zvláštnosti jednej krajiny.

Za základné podmienky rozvoja všestranne rozvinutej osobnosti za socializmu považuje autor: dostatočne vysokú úroveň materiálnej výroby, prístup k práci ako k tvorivému procesu, možnosť striedania činností, univerzálny charakter spoločenského styku, uspokojovania potrieb človeka, rozvoj jeho schopností, duchovné obohacovanie človeka, predpokladaná účasť všetkých ľudí na využívaní materiálneho bohatstva. (s. 72). Z metodologického hľadiska je zaujímavé autorove rozdelenie týchto podmienok do troch oblastí: do materiálnej sféry, sociálno-politickej a sféry vedomia. Po podrobnej Lazorenkovej analýze podmienok všestranného rozvoja osobnosti z hľadiska týchto troch sfér uvádza autor niektoré protirečenia netriedneho charakteru, ktoré sa prejavujú pri výstavbe rozvinutého socializmu a ktoré podstatne poznačujú proces rozvoja osobnosti. Najevidentnejšie sa tieto protirečenia prejavujú v charaktere práce za socializmu.

Po vymedzení toho, čo je objektom skúmania v teórii vedeckého komuniz-

mu z hľadiska problematiky všestranne rozvinutej osobnosti a určenia jej konkrétne-historickej podmienenosti, prichádza Lazorenko s analýzou procesu vytvárania a formovania takejto osobnosti. Za základné východisko k procesu formovania všestranne rozvinutej osobnosti a k jej potvrdeniu za socializmu považuje autor socialistický spôsob životnej činnosti, ktorý uvádza nový typ vzťahu medzi osobnosťou a spoločnosťou. Životnú činnosť charakterizuje autor predovšetkým ako „činnosť podmienenú poznáním objektívnej nevyhnutnosti, poznáním jej predmetu a podmienok realizácie v súlade so sociálnym záujmom a cieľom“. (s. 85) Lazorenko venuje pozornosť predovšetkým hlavnej forme ľudskej životnej činnosti — práci, ktorú chápe v podmienkach socializmu ako základnú, tvorivú činnosť človeka. Tvorivý charakter práce je podmienený spoločenským, vedeckým charakterom práce a tvorivým vzťahom k nej. Za jednu z najvýznamnejších foriem nového vzťahu k práci považuje autor socialistické súťaženie.

V poslednej, pomerne rozsiahlej stati svojej monografie sovietsky filozof sústreďuje pozornosť na otázku formovania všestranne rozvinutej osobnosti, ktorá sa v podmienkach výstavby komunistickej spoločnosti stáva jej programovým cieľom. Z hľadiska teórie vedeckého komunizmu najvýznamnejšími formami tohto procesu sú komunistickej výchova a straníckosť. Účasť strany na formovaní všestranne rozvinutej osobnosti z metodologického hľadiska vedeckého komunizmu sa uskutočňuje v troch úrovniach: ako objektívna tendencia, cieľ a ideál výstavby komunizmu, ďalej ako proces formovania a nakoniec ako sám proces všestranného rozvoja osobnosti. (s. 127)

Záverom možno povedať, že Lazorenkova kniha prináša niektoré nové

pohľady na otázku všestranne rozvinatej osobnosti predovšetkým tým, že zameriava svoju pozornosť na sociálno-politický aspekt tohto problému a z hľadiska teórie vedeckého komunizmu ukazuje na metodologické možnosti (systémovo-historický a systémovo-

-funkčný prístup) zmocňovania sa tejto zložitej otázky. Za pozitívny prínos monografie možno považovať i autorovu snahu o ujasnenie a vymedzenie pojmového aparátu tohto problému.

Barbora Hlavová

K OTÁZKAM SOCIALISTICKEJ OSOBNOSTI

Socializmus a osobnosť (zborník). Nakladateľstvo Svoboda, Praha 1981, 353 s.

Necelé dva roky po vydaní originálu práce *Socializm i ličnost* v Moskve 1979 dostáva sa do rúk nášho čitateľa i jej český preklad vydaný v edícii *Socializmus: Zkušenosti, problémy, perspektivy* nakladateľstvom Svoboda v Prahe. Tento záslužný edičn a prekladateľský čin prichádza práve v dobe, v ktorej „dopyt“ po vedeckých prácach prinášajúcich nové výsledky spoločenskovedného výskumu osobnosti, jej formovania sa v podmienkach socializmu, má stále stúpajúcu tendenciu.

Autorský kolektív pomerne rozsiahlej práce, ktorá má viac ako 350 strán a člení sa do šestnástich logicky a tematicky ucelených kapitol, tvoria poprední marxistickí teoretici z krajín socialistického spoločenstva. Ako poznamenáva vedúci autorského kolektívu L. M. Archangeľskij, v práci je zdôraznená súvislosť ekonomických, politických, právnych, duchovných, vrátane etických, estetických a iných vzťahov, ktoré sú sociálnym základom rozvíjania črt nového človeka a ktorých súhrn tvorí hranice všestranného rozvoja osobnosti s takými faktormi, ktoré určujú súčasný charakter socialistickej spoločnosti, t. j. s vedeckotechnickou revolúciou, duchovnou kultúrou, so socialistickým kolektívom, s voľným časom. Okrem toho sa práca zaoberá skúmaním logiky vedeckého prístupu k predmetu poznania, v tom-

to prípade osobnosti. V súvislosti s tým je v publikácii venovaná pozornosť takým základným problémom marxistickej teórie osobnosti, ako je podstata osobnosti, determinácie jej duchovného sveta a činnosti.

Ústrednou myšlienkou práce je téza o sociálno-historickej determinácii osobnosti človeka. Správne pritom však autori práce poznamenávajú, že osobnosť človeka nie je len pasívnym historicko-sociálne podmieneným produktom spoločenských vzťahov a kultúry, ale že je i ich subjektom. To znamená, že autori zborníka chápu problém sociálnej determinácie osobnosti novým spôsobom, v ktorom plne rešpektujú dialektiku spätnej väzby medzi osobnosťou a jej vonkajšími i vnútornými faktormi, podieľajúcimi sa na jej formovaní s prihliadnutím na sociálnu podmienenosť „vnútorných“ psychických mechanizmov determinácie osobnosti. Takéto chápanie podstaty sociálnej determinácie osobnosti sa vinie ako červená niť celou publikáciou a zároveň sa stáva metodologickým základom analýzy množstva dôležitých problémov rozvoja osobnosti. Vychádzajúc z tejto platformy, resp. metodologického postulátu, autorský kolektív v práci dáva odpoveď i na rad otázok spätých s kreáciou podmienok formujúcich osobnosť.

Druhým základným metodologickým postulátom práce je téza o neustá-